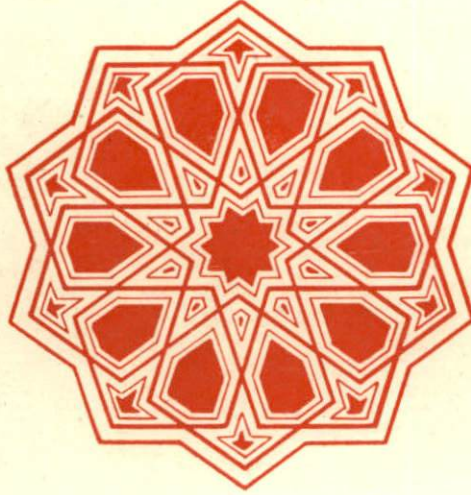

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1961

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 6 2

Şihri Polon Bağıcı

Yıl : 1961

Cilt : IX

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1961

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 6 2

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u> <u>No.</u>
Dr. Hüseyin ATAY - Dr. Yaşar KUTLUAY	: <i>Kur'an'ın Birinci Cüz'ünün Çevirisi</i> 1
Osman KESKİOĞLU	: <i>İslâm'da Tasvir ve Minyatürler</i> 11
Prof. Dr. Kâmiran BİRAND	: <i>İnsanlığın Sırrı</i> 25
Dr. İsmail CERRAHOĞLU	: <i>Tefsir ve Hadis Kitabetine Karşı Peygamber ve Sahabe'nin Durumu</i> 39
Dr. Talât KOÇYİĞİT	: <i>İslâm Hadisinde İsnad ve Hadis Ravilerinin Cerhi</i> 47
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Gazalî'nin Bazı Eserlerinin Türkçeye Tercümeleri</i> 59
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Les Traductions En Turc de Certains Livres d'Al-Gazali</i> 70
Dr. Bahriye ÜÇOK	: <i>Kırman'da Müslüman Kutluk Devleti'nde İki Kadın Hükümdar</i> 81
Doçent Dr. Cavit SUNAR	: <i>Evrincilik ve Bergson</i> 99
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN	: <i>Türkiye'nin Dinî Tarihine Umum Bir Bakış</i> .. 109
Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU	: <i>Gazzalî ve Siyaset</i> 121
Neda ARMANER	: <i>Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumî Bir Bakış</i> 131
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	: <i>The Outline of Islamism And Turkish Reformations</i> 141
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	: <i>Les Grandes Lignes De L'Islamisme et Des Réformes Turques</i> 147
Dr. Hikmet TANYU	: <i>Ankara'da Adakla İlgili Sözler ve Adaklar</i> .. 153
İsmail ÜNAL	: <i>Çin Porselenlerine Ait Kaynaklar</i> 189
Prof. Etienne GILSON	: <i>Şark Filozofları, Çeviren: Dr. İbrahim Ağâh Çubukçu</i> 197
Dr. Ali Abdu'l-Wahid WAFİ	: <i>İslâmiyete Göre Kölelik, Çeviren: Kemal Işık</i> 207
Prof. Hamidullah Muhammed	: <i>El-İlâf veya İslâmdan Önce Mekke'nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri, Çeviren: İsmail Cerrahoğlu</i> 213
 <i>Kitap Tahlilleri</i>	
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>La Société Industrielle et la Guerre, Plon 1959-Raymond Aron</i> 223
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Lucien Goldmann, Recherches Dialectiques, NRF, 1959, édit. Gallimard</i> 224
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Robert King Merton, Eléments de Méthode Sociologique, Trad. de l'Américain par H. Mendros, édit, plon 1953</i> 225
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Ord. Profesör Mükrimin Halil Yinanç</i> 227

KİTAP TAHLİLLERİ

Raymond Aron, *La Société Industrielle et la Guerre*, Plon, 1959.

Yazar dört yıl önce Sorbonne'da Durkheim'in kürsüsüne getirilmiş olan Raymond Aron, fikir hayatına Dilthey mektebi ve Max Weber sosyolojisine dair eserleri ile girmişti. Bir yandan Tarih Felsefesine Giriş, Tarihte Objektiflik gibi felsefi eserler verirken, bir yandan da sosyolojik araştırmalar yapıyordu. C. Bouglé'nin Almanya'da Sosyal İlimler adlı kitabından beri Fransa'da bu memlekete doğru açılmış en mühim sosyolojik kapı Aron'un "Çağdaş Alman Sosyolojisi" olmuştur. "Endüstri Memleketlerinin Sosyolojisi", "Endüstri Cemiyetinin Gelişmesi ve İçtimai Tabakalaşma" adlı Sorbonne dersleri neşredildi. Bunlardan başka Aron'un ideolojik bir eserler serisi olduğunu da hatırlatmalıyız: "Tiranlara karşı insanlar", "Aydınlığın Afyonu", "Filozofun İçtimai Sorumluluğu" v.s. bunlardandır. Gerek içtimai felsefe ve felsefe, gerekse sosyoloji alanında zengin ve verimli yayınları olan Aron'un Sorbonne'a getirilmesi tamamen yerinde idi. Her ne kadar bu zatın Durkheim geleneğine sadık olmadığını ileri sürenler haksız değil iseler de, Fransa'ya Max Weber istikametinde yeni bir ufuk açması bakımından sosyoloji araştırmalarına çeşitlilik ve bundan dolayı da bir nevi zenginlik vereceğini de unutmamalıdır.

Durkheim ekolünün son temsilcilerinden Georges Davy emekliye ayrıldığı zaman açılan kürsüye iki aday gösteriliyordu. Bunlardan biri Raymond Aron, öteki Afrika'dak tecrübeli sosyoloji araştırmalarıyla tanılan genç ve gayretli sosyolog-antropolog G. Balandier idi. Bu ikincisinin tecrübeli araştırmalarda daha başarılı olacağını ileri sürenler bu tayini yerinde bulmamakta idiler. Bununla beraber Aron'un eserlerinden mühim bir kısmının endüstri sosyolojisine ayrıldığını, bu alanda Georges Friedmann'dan geri kalmadığını da işaret etmek gerekir.

Burada bahsettiğimiz küçük eser de bu zümredendir. Yazar kitapta Aug. Comte'un tarih felsefesinin iyimser görüşü ile K. Marx'ın kötümser görüşünü karşılaştırıyor ve çağdaş endüstri cemiyetinin gelişmesi önünde ikisindeki hakikat payını inceliyor. Ona göre Almanya ve Japonya tecrübeleri endüstrileşmede geri kalmış, zorlama bir gelişme yolu tutmaya mecbur olmuş memleketlerde Demokrasinin gerilediğini ve totaliter bir rejimin kolaylıkla yerleştiğini göstermektedir. Japonya Meiji inkılabından beri (1870) 70 senede Batı memleketlerinin dört asırda geçirdiklerine

muadil bir gelişme geçirmeye, başka deyişle, bütün bu endüstri inkılaplarını bu kısa zamana sıkıştırmaya mecbur olmuştur. Aron bu konuda daha önce yapılmış olan Veblen ve Schumpeter'in tetkiklerini tahlil ve münakaşa ediyor. Aron XX. asır harplerini doğuran sebepleri bu gerilmiş ve teksif edilmiş endüstrileşme cehitlerinde bulmaktadır. Bu bakımdan Almanya ve Japonya'nın sorumluluğu bir politika problemi değil, her şeyden önce bir sosyoloji problemidir. Almanya son safhasında askerî toplumluluktan endüstri toplumluluğuna geçişin en bariz örneklerinden birini vermiştir. Vaktile harp endüstrisine en büyük yeri ayırmış olan bu memleket şimdi barış endüstrisine atılmış bulunuyor. Batı Avrupa'nın barışa hazırlanmasında henüz çok kısa süresi vardır ve ondan bir takım sonuçlar çıkarmak güçtür. Bu suretle yeni bir devrin hazırlandığı söylenebilir. Fakat Batı Avrupa'nın hiç beklemediği iki uzak rakip (Amerika ve Rusya) hegemonya bakımından onun yerini almış bulunmaktadır. Avrupa'nın sömürgecilikten vazgeçmeye mecbur olması, kendi sömürgelerinin derece derece bağımsızlıklarını kabul etmesi, dünyanın her tarafında bu iki zıt büyük kuvvetin karşılıklı yardım ve vaadlerle bağımsız milletlerin meydana çıkması Avrupa hegemonyasının kaybolmasının en mühim neticeleri oldu. Kuvvetlerin en üstün derecesine yükselmesi Aug. Comte'un iyimser felsefesindeki bu tefsir yanlısını meydana çıkardı. Comte'a göre teknik ve endüstrinin gelişmesi ile harplerin gelişmesi aynı ritmi takib etmiyor. Harplerin tekniği çok daha geri kalıyor. Bu yüzden bir gün Batı milletleri birleşerek bir Avrupa Birliği meydana getireceklerdir. Halbuki vakalar Comte'un tefsirini doğru çıkarmadı: harp tekniği son derecede ilerledi ve fiziğin bütün keşiflerini omuz omuza takib edecek hale geldi. Bu hal harbin tarhiplerini son derecede genişlettiği gibi, Avrupa Birliğini de imkânsız bir hale koydu. Fakat, söylendiği gibi, harp tehlikesinin son derece büyük oluşu üniversal bir harbin doğması imkânını da o nisbette zayıflatmaktadır. Geleceğe ait uzun süreli kehanetler yapmak mümkün değilse de, bugünkü harplerin gittikçe üniversal olmaktan çıkarak küçük milletler arasında bölgesel harpler halini alacağı, bundan dolayı Comte'un iyimser tezi kadar Marx'ın tam kötümser tezinin de yürürlüğü olmadığı söylenebilir. Barışçı bir insanlığın şartları Aron'a göre başlıca şunlardır: a) İmtiyazlı bir azınlıkla henüz fakirlikten kurtulmamış olan büyük insan kütelleri arasında ki farkın azalması, b)

Milletlerarası bir cemaat içerisinde karşılıklı birbirinin varlığını kabule hazır milletlerin doğuşu, c) İki büyük kuvvet ve iki hâkim ideoloji arasındaki çatışmanın sona ermesi. Birinci şartın gerçekleşmesi nazari olarak imkânsız değildir. Nitekim bu yer yer kısmen gerçekleşmektedir. İkinci şart daha müphem ve belirsizdir. O bir takım müesseselerden ziyade bir fikir telkin etmektedir. Bu tarzda kurulan bir barış ne imparatorlukların, ne kuvvetler dengesinin, ne de terrörün barışı olacak ve egemenliklerin silâhdan uzaklaşmasını, bugün millî devlete has olan iktidarın milletüstü bir uzviyete geçmesini gerektirecektir. Birinci şart farazî olarak gerçekleşince sırf iktisadî çatışmalar kaybolacak, tabii kaynaklar müştereken işletilecektir. Gerek Batılı gerek Sovyet endüstri cemiyetinin her iki manzarası da işin aslında aynı değerleri savunmaktadırlar. Onların hedefi tabii kaynakların işletilmesi, hayat seviyesinin yükseltilmesi ve bolluk teminidir. Siyasî alanda milletlerin bağımsızlığını müdafaa gayesini tutuyor görünüyorlar. Marx'cılarla Batılılar arasında diyalog, endüstri toplumluluğunun kadrosu vazifesini gören müesseselerin değerlerine aittir. (Mülkiyet rejimleri, işleyiş tarzları, siyasî sistemler v.s.) ki endüstri aynı kriterleri kabul ettikleri için, onlardan her birinin izafî değeri meydana çıkmaktadır.

Her ne kadar bu üç şart tecrübe alanında gerçekleşir görünüyorsa da, yine de itirazlar yükselmeden geri kalmıyor. Endüstri medeniyeti sınıflar ve milletlerin işbirliğine elverişlidir. Harbi "makul değil" ve barışı umumun menfaatine uygun bir hale koyuyor. Aron'a göre bu şartları geliştiren en mühim olay gittikçe uzayan gerginlik yüzünden büyük savaşların gevşemesi ve sınırlı, bölgesel savaşın onun yerini almasıdır. Bu suretle gerginlikler dağılmakta, denge, hatta karşılıklı nüfuz imkânları artmaktadır.

Lucien Goldmann, *Recherches Dialectiques*, NRF, 1959, édit. Gallimard.

Marx'cı yayımlar son zamanlarda tabiyesini ve metodunu değiştirmeye başladı. XX. yüzyılın ilk üçte birinde halâ eski tabiyeyi kullanmadan ileri gelen başarısızlıkları ve sakatlıkları fark ettikçe, bu yeni şeklin hemen her tarafta aynı ihtiyaçtan doğduğu görülüyor. İlk önce yalnız Marx ve Engels'in metinlerine ait dogmatik tefsirlerden ibaret kalan, her sahifede üstadlarından parçalar nakleden, bu metinler dışında her şeyi "burjuva" zihniyeti ile bozulmuş sayan bu yayımların kendi müminleri dışında hiçbir tesir yapmadığı zamanla meydana çıkdıkça, siyasî hayatta olduğu gibi nazari sahada da burjuva fikir hayatını hulûlden ibaret yeni bir tarza baş vurulmaktadır. Artık eski yayımların hicviyeli ifadesine de pek

rastlanmıyor. İlimin ve felsefenin bütün çalışmalarından faydalanmak isteniyor. Bu yeni tabiyenin türlü dereceleri var. Bir kısmı yalnızca klâsik felsefenin çeşitli problemlerine cevap vermekle yetiniyor. Bir kısmı iki "dünya" arasındaki ilmi araştırma duvarını kaldırmaya çalışıyor. Fransa'da Naville ve Goldmann bunlardandır. Goldmann "İnsan İlimleri ve Felsefe", "Kant'da İnsanlık Cemaati ve kâinat" gibi eserlerinde bu yeni metodun ilk örneklerini vermişti. "Diyalektik Araştırmalar" yazarın ayrı ayrı tarihlerde bu konuda yayınladığı denemelerini toplamaları bakımından dikkate değer.

İlk kısımda "Diyalektik maddecilik bir felsefe midir?" diye soruyor. Ona göre bu cereyanın önderleri bunu açık olarak ifade etmiş değillerdi. Fakat Goldmann kendi koyduğu bu soruya müsbet cevap veriyor. Çünkü diyor, o bilgi kavramının, action ve ahlâk probleminin, sanat probleminin bütün sorularına cevap vermekte veya vermeye çalışmaktadır. Onu klâsik rasyonalizm ve empirizm cereyanlarından ayıran, hatta bütün fertçi felsefelerden ayıran bir vasfa da sahip bulunmaktadır. Çünkü ona göre bütün bu problemler yalnız başına ele alınan fertle değil, zümresi ile birlikte hareket eden fertle çözülebilir. Yine ona göre düşünce ve action birbirine bağlıdır. Bu bakımdan kendisine en çok benzeyen Hegel felsefesinden de ayrılır. Şu halde: 1) maddeci ve diyalektik bir felsefe mümkündür; 2) maddeci humanisme yeni bir dünya görüşü teşkil eder.

Bununla beraber, Goldmann bu yeni felsefenin pragmatizm ile, Nietzsche felsefesi ile benzerliklerini, onlara borçlu olduğu cihetleri işaret etmeyi unutmuyor. Ayrıca, her iki felsefenin actiona verdikleri üstün değer dolayısıyla maddecilikten uzaklaşmaya mecbur olduklarını, sırf maddeci kaldıkça beşerî action'u üstün saymanın, iradeye ister fertçi ister cemiyetçi görüşle yaratıcı değer vermenin imkânsız olduğunu hesaba katmıyor. Hegel'in mutlak idealizminden uzaklaşmak yetmez; bu "yaratıcı action"un amillerini belirtmek gerekirdi. Bunları yalnızca "madde"den çıkarmaya çalışmak; maddede olmayan vasıfları insan ruhuna, hayata ve cemiyete ait vasıfları maddeye atfetmekle mesele halledilemez. Bu yol olsa olsa, eskiden olduğu gibi, yeni bir madde metafiziği kurmadan başka bir işe yaramıyacaktır.

Goldmann bu kitapta diyalektik maddecilik gözlüğü ile felsefe tarihine bakmaya çalışıyor; filozofları bu açıdan tekrar ele alıyor. Aynı metodla Edebiyat tarihini gözden geçiriyor. Plekhanov'dan beri bu konuya dokunulmuş olmadı için, daha yumuşak, daha kıvrak bir ifadeyle sanatkarları kendi adesesinden tanıtmayı deniyor. Edebiyatı "gerçekleştirme"nin başarıları ve başarısızlıklarına aynı tarzda nüfuz ediyor. İdealist felsefenin bir sorusunu, kültür tarihinde